II

(Besluiten waarvan de publikatie niet voorwaarde is voor de toepassing)

COMMISSIE

BESCHIKKING VAN DE COMMISSIE

van 8 december 1977

inzake een procedure op grond van artikel 86 van het EEG-Verdrag (IV/29.132 — Hugin/Liptons)

(Slechts de tekst in de Engelse taal is authentiek)

(78/68/EEG)

DE COMMISSIE VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN,

Gelet op het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap en met name op artikel 86,

Gelet op Verordening nr. 17 van de Raad van 6 februari 1962 (1), en met name op de artikelen 3, 15 en 16,

Gezien het verzoek dat op 28 oktober 1975 overeenkomstig artikel 3 van Verordening nr. 17 bij de Commissie is ingediend namens Liptons Cash Registers and Business Equipment Ltd te Londen, Verenigd Koninkrijk ;

Gezien het besluit van de Commissie van 22 april 1977 om een procedure in te leiden tegen Hugin Kassaregister AB te Stockholm, Zweden, en Hugin Cash Registers Ltd te Londen, Verenigd Koninkrijk,

Gehoord de betrokken ondernemingen in overeenstemming met artikel 19 van Verordening nr. 17 en met Verordening nr. 99/63/EEG van 25 juli 1963 (2),

Ingewonnen het advies van het Adviescomité voor Mededingingsregelingen en Economische Machtsposities conform artikel 10 van Verordening nr. 17, uitgebracht op 19 oktober 1977,

(1) PB nr. 13 van 21. 2. 1962, blz. 204/62.
(2) PB nr. 127 van 20. 8. 1963, blz. 2268/63.

I. DE FEITEN

A. De ondernemingen

De Hugin-groep

Overwegende dat de Hugin Kassaregister AB te Stockholm (hierna „Hugin AB" te noemen) een vooraanstaande fabrikant van kasregisters en soortgelijke apparatuur is ; dat Hugin AB voor 100 % eigendom is van de federatie van Zweedse consumenten, Köoperativa Forbundet, die een zeer omvangrijke financiële en commerciële entiteit vormt, met een jaaromzet in 1976 van 12 159 000 000 Zkr. en 31 927 werknemers ;

dat Köoperativa Forbundet uitgebreide contacten onderhoudt met andere coöperaties in de wereld ; dat het lid is van de International Cooperative Alliance, welke 160 aangesloten organisaties heeft in 63 landen ; dat deze leden-organisaties 657 800 vennootschappen en een totaal aan leden van 321 500 000 consumenten omvatten ;

Overwegende dat Hugin AB in 1928 is opgericht voor de fabricage van goedkope en praktische kasregisters voor de winkels en magazijnen van Köoperativa Forbundet in heel Zweden ; dat men echter al snel inzag dat men, wilde de fabricage van kasregisters lonend zijn, moest exporteren ; dat momenteel ongeveer 97 % van Hugin AB's produktie naar landen buiten Zweden wordt verkocht ;

Overwegende dat Hugin AB zelf de volgende dochtermaatschappijen binnen de EEG bezit (hierna collectief „Hugin-maatschappijen" te noemen), die verantwoordelijk zijn voor de distributie van Hugin-produkten binnen het hun toegewezen grondgebied.

Dochtermaatschappij	Land van vestiging als rechtspersoon	Percentage eigendom
S.A. Hugin Belgium N.V.	België	99
A/S Hugin	Denemarken	100
Caisses Enregistreuses Hugin	Frankrijk	88
Hugin Data Vertriebsgesellschaft MbH	Duitsland	100
Hugin Cash Registers Ltd	Ver. Koninkrijk	100

NB: Het grondgebied van de Belgische dochtermaatschappij omvat het Groothertogdom Luxemburg.

Overwegende dat Hugin AB nog over dochtermaatschappijen beschikt in de Verenigde Staten van Amerika, Mexico, Noorwegen en Venezuela ;

Overwegende dat Hugin AB in Ierland, Italië en Nederland geen dochtermaatschappijen heeft, maar op basis van tussen 1971 en 1976 gesloten of hernieuwde overeenkomsten in deze landen alleenvertegenwoordigers of hoofddealers heeft benoemd om Hugin-kasregisters te verkopen en in service te nemen ;

Overwegende dat de totale jaaromzet voor alle produkten van de hele Hugin-groep in 1975 246 000 000 Zkr. bedroeg, waaronder de verkoop van kasregisters 184 000 000 Zkr. vertegenwoordigde ; dat bovendien de waarde van de vervangingsonderdelen voor afgeleverde kasregisters wordt geschat op ongeveer 7 000 000 Zkr. ; dat de omzet voor de verkoop van kasregisters door Hugin-maatschappijen in de EEG in 1975 47 200 000 Zkr. bedroeg, en dat de waarde van de geleverde vervangingsonderdelen wordt geschat op 2 300 000 Zkr. ; dat de omzet in het Verenigd Koninkrijk 13 800 000 Zkr. bedroeg en de waarde van geleverde vervangingsonderdelen wordt geschat op 700 000 Zkr. ; dat de waarde van de service in het Verenigd Koninkrijk, afgezien van de vervangingsonderdelen, 7 500 000 Zkr. bedroeg ; dat de serviceverlening en de reparatie van Hugin-kasregisters dus een belangrijke activiteit vormt, die 34 % van de totale omzet van Hugin UK uitmaakt in vergelijking met de waarde van de geleverde vervangingsonderdelen, die ongeveer 3 % daarvan vertegenwoordigt ;

Overwegende dat de omzet van vervangingsonderdelen op schattingen berust, omdat zijn onderdelen gewoonlijk niet voor de verkoop beschikbaar zijn, aangezien deze hetzij gratis onder garantie worden verstrekt, dan wel als onderdeel van een serviceovereenkomst die met klanten is gesloten ;

Liptons Cash Registers and Business Equipment Ltd

Overwegende dat Liptons Cash Registers and Business Equipment Ltd (hierna „Liptons" te noemen) een kleine maatschappij is, die meer dan 25 jaar geleden in Londen is opgericht en zich specialiseert in kantoormachines en met name kasregisters ; dat Liptons service verleent voor kasregisters van de meeste merken en deze repareert, reviseert, verkoopt en verhuurt in nieuwe en gereviseerde staat en dientengevolge aanzienlijke ervaring en deskundigheid op dit gebied heeft opgedaan ; dat de vennootschap technisch personeel in dienst heeft, dat bekwaam is in het onderhoud, de reparatie en revisie van alle meer bekende fabrikaten van kasregisters en andere kantoormachines ; dat Liptons verklaart dat hij zich bezighoudt met de service-verlening voor en de reparatie, revisie en het in elkaar zetten van alle belangrijke mechanische en elektromechanische kasregisters, met inbegrip van de modernste elektronische apparatuur ;

Overwegende dat Liptons in de vijftiger jaren zijn activiteiten begon met de handel in nieuwe en tweedehands kasregisters en ander kantoormateriaal en aan het einde van de vijtiger jaren begon met de aankoop van Hugin-vervangingsonderdelen van Cash Machines Ltd, die Hugin-kasregisters importeerde ; dat deze relatie tot 1969 voortduurde toen Cash Machines Ltd, die voorheen Hugin-kasregisters uitsluitend aan afnemers binnen de coöperatieve beweging verkocht, haar activiteiten uitbreidde tot klanten buiten de beweging en haar naam veranderde in Hugin (Great Britain) Ltd (hierna „Hugin GB" te noemen) ; dat deze vennootschap evenwel volledig dochtermaatschappij van de Cooperative Wholesale Society bleef ;

Overwegende dat Liptons in de loop van deze jaren een bevredigende reputatie voor serviceverlening en onderhoud van Hugin-machines heeft opgebouwd en goede relaties onderhield met het management van de Hugin-importeurs, hetgeen ten gevolge had dat Liptons in 1969 werd benoemd tot „hoofdvertegenwoordiger" voor de verkoop van Hugin-kasregisters in Engeland, Schotland en Wales met recht om gedurende de aanvangsperiode van deze vertegenwoordiging in zijn hoedanigheid van hoofdvertegenwoordiger service te verlenen voor en reparaties te verrichten aan Hugin-kasregisters ; dat volgens deze overeenkomst Hugin GB met de verkoop van Hugin-kasregisters aan Liptons voor de wederverkoop binnen het contractsgebied aan klanten buiten de coöperatieve beweging instemde ; dat deze overeenkomst bij brief van 23 april 1969 werd bevestigd ; dat Liptons gedurende deze tijd zij het in een geringere omvang soortgelijke activiteiten voortzette en voortging met het kopen van Hugin-kasregisters en vervangingsonderdelen, die hij tot het begin van 1972 voor eigen gebruik betrok van de importeur ; dat Liptons daarna het benodigde bleef ontvangen van de nieuw opgerichte Hugin-dochtermaatschappij, tot deze leveringen in oktober 1972 werden gestaakt, als gevolg van het aflopen van de overeenkomst in mei 1972 ;

Overwegende dat Liptons' omzet in 1968/1969 65 523 £ bedroeg en in 1970/1971, toen hij zich concentreerde op de verkoop van Hugin-kasregisters, steeg tot meer dan 285 000 £ ; dat Liptons' omzet in 1974/1975 echter daalde tot 48 207 £, maar zich sindsdien uit deze dalende ontwikkeling heeft losgemaakt, dank zij de uitbreiding van zijn zaken op andere gebieden dan die van de Hugin-produkten ;

dat, nu Hugin UK stelt dat hij geen onafhankelijke bedrijven bevoorraadt in het Verenigd Koninkrijk en Liptons geen ander onafhankelijk bedrijf kent dat Hugin-kasregisters repareert en onderhoudt, Liptons blijkbaar de enige concurrent van Hugin UK in het Verenigd Koninkrijk is ;

Andere fabrikanten

Overwegende dat de markt voor de levering van kasregisters op de gemeenschappelijke markt oligopolistisch van aard is ; dat de grootste fabrikant die op deze markt levert de National Cash Register Company of the United States is, met een marktaandeel van ongeveer 36 % ; dat de tweede fabrikant de Duitse firma Anka is met 15 %, gevolgd door Sweda, een andere Amerikaanse maatschappij, met 13 % ; dat Hugin met ongeveer 12 % de vierde plaats inneemt ; dat Japanse fabrikanten nu de markt binnenkomen en te zamen een marktaandeel van ongeveer 13 %, terwijl de andere fabrikanten te zamen, met inbegrip van de Britse firma Gross, ongeveer 11 % vertegenwoordigen ;

Overwegende dat National Cash Register in het Verenigd Koninkrijk ongeveer 40 % van de markt bezit, Sweda 18 %, Gross 16 % en Hugin 13 % ; dat Anka ongeveer 4 % en alle overige fabrikanten te zamen ongeveer 9 % vertegenwoordigen ;

Overwegende dat de cijfers inzake marktaandelen bij benadering worden vermeld, omdat er geen precieze statistieken beschikbaar zijn ;

Overwegende dat er, zelfs wanneer men Gross meetelt, gezien de omvang van zijn marktaandeel in het Verenigd Koninkrijk, derhalve slechts vijf grote producenten van kasregisters zijn die de gemeenschappelijke markt voorzien ;

B. Het produkt

Overwegende dat kasregisters nog steeds grotendeels mechanisch of elektromechanisch van aard zijn ; dat de verkoop van elektronische kasregisters sterk toeneemt ; dat de prijs van mechanische kasregisters gewoonlijk ligt tussen 4 000 en 5 000 Zkr. ;

Overwegende dat kasregisters voor commercieel gebruik technisch gecompliceerde en hoogontwikkelde machines zijn ; dat de meeste kasregisters transacties bijhouden door het drukken van de benodigde bijzonderheden op rollen papier, en een onderverdeling van het totaal kunnen maken tot wel 18 subtotalen ; dat een kasregister tot 2 000 verschillende onderdelen kan omvatten, hoewel de mogelijkheid bestaat dat terwille van individuele vereisten van bepaalde klanten zelfs 5 000 onderdelen worden vervaardigd om de variaties die in één type mogelijk zijn te kunnen dekken ;

C. Service en reparatie na verkoop

Overwegende dat Hugin-kasregisters een degelijk produkt is en bekend staat om zijn betrouwbaarheid, terwijl deze een lange levensduur hebben ; dat er derhalve een markt bestaat voor tweedehands en gereviseerde Hugin-kasregisters, die kunnen concurreren met nieuwe Hugin-kasregisters ;

Overwegende dat het van essentieel belang is dat kasregisters betrouwbaar zijn en dat er, in geval van defecten, snelle en doeltreffende reparatie of vervanging beschikbaar is omdat de gebruiker anders voor ernstige problemen komt te staan ; dat iedere producent derhalve grote waarde hecht aan de service die voor zijn kasregisters beschikbaar is en die wordt beschouwd als een factor van betekenis in de concurrentie om de machine zelf ;

Overwegende dat Hugin beweert grote bedragen te investeren in de vestiging van een doeltreffende service- en onderhoudsorganisatie ten einde een volledige garantie voor 12 maanden te kunnen geven op al zijn produkten, met inbegrip van gratis onderhoud en reparatie en kosteloze vervanging van defecte onderdelen ; dat Hugin stelt dat alle andere fabrikanten praktisch dezelfde vorm van garantie verlenen ;

Overwegende dat de Hugin-maatschappijen bovendien een onderhoudsdienstovereenkomst aanbieden die geldt nadat de garantie is verstreken ; dat Hugin krachtens deze overeenkomst alle noodzakelijke inspectie, service en reparatie verleent tegen een vast bedrag per jaar ; dat Hugin betoogt dat de concurrentie bij de verkoop van kasregisters in de gehele gemeenschappelijke markt buitengewoon scherp is en dat zulk een service, die in het Verenigd Koninkrijk met verlies werkt, moet worden verleend om te kunnen blijven concurreren ; dat Hugin derhalve, om deze service doeltreffend te doen functioneren en ervoor te zorgen dat de goede reputatie van zijn machines niet wordt geschaad door een slechte of inefficiënte service en reparatie door onafhankelijke en niet-geschoolde personen, niet alleen onderhoud en reparatie aan al zijn machines aanbiedt ongeacht of deze nieuw dan wel tweedehands zijn, maar ook weigert aan zulke onafhankelijke personen die deze service of reparatie zouden willen verrichten, vervangingsonderdelen te leveren ; dat de praktijk van Hugin in dit opzicht echter blijkbaar afwijkt van de andere grote producenten die, althans in het Verenigd Koninkrijk, allemaal bereid zijn aan gekwalificeerde, onafhankelijke reparateurs de benodigde reserve-onderdelen te leveren ;

D. De band tussen Liptons en Hugin

Overwegende dat één van de voornaamste redenen voor Hugin GB om Liptons tot vertegenwoordiger te benoemen het feit was, dat het Verenigd Koninkrijk had besloten over te gaan tot het decimaal stelsel ; dat dit betekende dat alle kasregisters in het Verenigd Koninkrijk vóór 15 februari 1971 op het decimaal stelsel moesten worden overgeschakeld ; dat het besluit het decimaal stelsel in te voeren leidde tot een hausse op de kasregistermarkt in de jaren 1969, 1970 en 1971 ; dat kasregisterfabrikanten derhalve hulp nodig hadden om kasregisters te verkopen ;

Overwegende dat Hugin GB ten tijde van de benoeming van Liptons de uitsluitende verantwoordelijkheid droeg voor het onderhoud en de service van de machines die hij aan klanten verkocht, in het bijzonder gedurende de garantieperiode ; dat het voor Hugin GB echter gedurende de hausse in 1969/1971 onmogelijk zou zijn geweest alle onderhoud en service die nodig was, te volbrengen ; dat de akte van benoeming daarom bepaalde dat hoewel „onderhoud en service van machines uiteindelijk onder de uitsluitende verantwoordelijkheid van Hugin GB zullen vallen, het technisch personeel van Liptons in het beginstadium daaraan zal deelnemen" ; dat deze clausule betrekking had op nieuwe machines die ingevolge de overeenkomst werden geleverd en dat Liptons bijgevolg beseefte dat haar deelname aan het onderhoud en de service voor de door Liptons krachtens de overeenkomst verkochte machines bedoeld was voor een beperkte periode ; dat Liptons evenwel voortging met het verlenen van service voor machines die hij voor zijn eigen afzonderlijke activiteiten gebruikte en de nodige vervangingsonderdelen van Hugin GB bleef ontvangen ; dat nooit iets was gezegd waaruit kon worden afgeleid, dat Hugin GB of Hugin AB deze activiteiten van Liptons wenste over te nemen, deze wenste te beëindigen of de levering van onderdelen daarvoor wilde weigeren ;

Overwegende dat Liptons na zijn benoeming een net van ongeveer 30 vertegenwoordigers in Engeland, Schotland en Wales oprichtte om Hugin-kasregisters te verkopen en bijkomende, speciaal opgeleide verkopers in dienst nam om de verkoop te bevorderen, alsmede technici voor de service en reparatie van Hugin-kasregisters ; dat met name een technicus naar Zweden werd gestuurd voor een speciale opleiding bij Hugin AB voor de reparatie, het onderhoud en de transformatie van Hugin-kasregisters, en dat een andere technicus een vroegere werknemer van Hugin GB was, die een dergelijke opleiding had gevolgd ;

Overwegende dat Hugin GB Liptons in januari 1970 mededeelde dat het streefcijfer voor de verkoop in elk jaar 75 000 £ tegen kleinhandelsprijzen bedroeg en zich verbond hoeveelheidskortingen over verkopen boven dit cijfer te verlenen ; dat Liptons er ongetwijfeld ten dele als gevolg van de hausse in kasregisters veroorzaakt door de overgang naar het decimaal stelsel, in feite in slaagde ver boven het streefcijfer kasregisters van Hugin te verkopen ; dat de totale omzet van Liptons met inbegrip van de verkoop van Hugin-kasregisters en de verhuur van kasregisters tussen het tijdstip van zijn benoeming en de beëindiging van de overeenkomst in mei 1972 als volgt was :

Boekjaren juli 1969/juni 1972	Bruto-omzet £	Verkopen Hugin £	Verkopen Gevarieerd £	Verhuur £
1969—1970	177 237	159 299	17 938	—
1970—1971	285 000	254 237	27 263	3 500
1971—1972	112 008	90 125	16 383	5 500

Overwegende dat Liptons in de periode van april 1969 tot mei 1972 voor de volgende bedragen vervangingsonderdelen voor Hugin-kasregisters kocht van Hugin GB, om deze te gebruiken bij het onderhoud en de reparatie van kasregisters die krachtens de overeenkomst waren verkocht en ook voor het onderhoud en de reparatie en het vernieuwen van nieuwe en tweedehands Hugin-kasregisters die voor eigen rekening door Liptons voor verhuur en wederverkoop waren gekocht ;

1970	5 777 £
1971	2 303 £
1972	1 886 £
	9 966 £

Overwegende dat Liptons in 1970 begon met de verhuur van kasregisters ; dat deze onderneming zich snel ontwikkelde en thans, sinds de beëindiging van de verkoopovereenkomst, het voornaamste deel van Liptons activiteiten uitmaakt en bijna 80 % van zijn omzet vertegenwoordigt ;

Overwegende dat Hugin AB in januari 1972 een dochtermaatschappij in het Verenigd Koninkrijk oprichtte onder de naam Hugin Cash Registers Ltd (hierna „Hugin UK" te noemen) ; dat er tussen Hugin GB en haar moedervennootschap enerzijds en Hugin AB en Hugin UK anderzijds een overeenkomst tot stand kwam krachtens welke Hugin UK een deel van de activa en passiva van Hugin GB overnam met ingang van 8 januari 1972 ; dat de overeenkomst op 22 maart 1972 werd aangevuld ; dat Hugin UK evenwel

niet met Hugin GB overeenkwam de rechten en verplichtingen van Hugin GB met betrekking tot de overeenkomst met Liptons over te nemen ; dat Liptons evenwel van dit feit tot april 1972 niet op de hoogte was gebracht, toen Hugin UK Liptons een nieuwe dealersovereenkomst aanbood ; dat Liptons het aanbod weigerde gezien het feit dat de voorwaarden van de nieuwe overeenkomst minder ruim waren dan die van de vroegere overeenkomst met Hugin GB ;

Overwegende dat Hugin GB op 26 mei 1972 zijn overeenkomst met Liptons opzegde ; dat Hugin GB daarna zijn naam wijzigde in Century Cash Registers Ltd en een vennootschap is geworden, die geen handel meer drijft ;

Overwegende dat Hugin UK niettemin aan Liptons kasregisters en vervangingsonderdelen bleef leveren die deze nodig had voor zijn afzonderlijke activiteiten op het gebied van de service-verlening, de reparatie en de revisie van Hugin-kasregisters ;

Overwegende dat Hugin UK Liptons tussen 1 mei 1972 en 23 oktober 1972 kasregisters en vervangingsonderdelen leverde voor een waarde van 25 970,64 £, waarin de vervangingsonderdelen een waarde vertegenwoordigden van 1 031,44 £ ;

E. De weigering om reserve-onderdelen te leveren

Overwegende dat Hugin UK na 23 oktober 1972 weigerde Liptons nog kasregisters tegen groothandelsprijs te leveren of andere dan onbetekenende onderdelen die niet in verband stonden met onderhoud of reparatie, zoals sleutels, handels en pennen, die de gebruiker van de machine zelf kan aanbrengen en die ook tegen de kleinhandelsprijs werden verkocht ;

Overwegende dat Liptons op 31 oktober 1972 een rechtsgeding voor de High Court in Londen aanhangig maakte tegen Hugin GB wegens wanprestatie in de overeenkomst van 1969 ; dat in deze beschikking niet wordt ingegaan op die aspecten van het geding tussen partijen, die uitsluitend betrekking hebben op punten van nationaal recht die onder de bevoegdheid van de High Court of Justice van Engeland vallen ;

Overwegende dat Liptons na de weigering van Hugin UK om hem vervangingsonderdelen te leveren tussen februari 1973 en juli 1975 vruchteloos trachtte deze onderdelen te verkrijgen uit bronnen in andere landen ; dat niet alleen Hugin AB zelf weigerde Liptons rechtstreeks de onderdelen te leveren en hem terugverwees naar Hugin UK, maar dat ook haar dochtermaatschappijen in België, Frankrijk en de dochtermaatschappij die toen in Italië bestond hetzelfde deden met de verklaring, dat zij deze produkten niet mochten exporteren ; dat AB Electrolux te Stockholm, die de motoren voor de Hugin kasregisters vervaardigt, ook weigerde aan Liptons te leveren en hem verwees naar Hugin UK en Hugin AB ; dat bovendien een onafhankelijke dealer in Duitsland verklaarde dat hij niet in staat was de onderdelen te leveren, omdat hij deze niet mocht exporteren en Liptons opnieuw terugverwees naar Hugin UK ;

Overwegende dat Liptons op 21 juli 1975 opnieuw aan Hugin UK schreef om haar te vragen haar standpunt te herzien en hem thans vervangingsonderdelen te leveren ; dat Hugin UK in haar antwoord van 28 juli 1975 verklaarde dat „Wij ..... er op moeten wijzen dat de politiek van deze vennootschap onveranderd is gebleven. Om onze klanten te beschermen en ervoor te zorgen, dat zij een behoorlijke service ontvangen en dat alle beloofde garanties gestand worden gedaan, behouden wij ons het recht voor er op toe te zien, dat alle service wordt verricht door werknemers van onze vennootschap" ;

Overwegende dat Hugin UK, in antwoord op een verzoek om inlichtingen van de zijde van de Commissie van 11 juni 1976, na raadpleging van haar moedervennootschap Hugin AB, op 11 oktober 1976 heeft geantwoord ; dat deze brief de volgende verklaringen inhield :

a) „Alle door de groep verkochte kasregisters worden in onze fabrieken in Zweden geassembleerd. Alle kasregisteronderdelen worden vervaardigd door ongeveer zeshonderd leveranciers die voornamelijk zijn gevestigd in Zweden, Zwitserland en de Verenigde Staten. De meeste van deze onderdelen worden vervaardigd naar modellen van Hugin en met gereedschappen die aan Hugin toebehoren en zijn dus het exclusieve produkt van Hugin."

b) „Wij leggen de handel tussen onze dochtermaatschappijen in verschillende landen geen belemmeringen op, maar in de praktijk is een dergelijke handel zeldzaam. Dit komt omdat de klanten gewoonlijk garantie en technische service bij overeenkomst regelen in het land waar het register zal worden gebruikt. Het is daarom gemakkelijk en voor de hand liggend dat de klanten zich richten tot het naastbijgelegen bijkantoor van Hugin of een erkende dealer. Mochten er verkopen plaatsvinden, dan worden aan de Hugin dochtermaatschappij in het land van de klant, de kosten van de garantie, installatie, opleiding enz. door de Hugin dochtermaatschappij die de uitrusting verkocht heeft, vergoed."

c) „Kasregisters zijn technisch gecompliceerde produkten en worden dikwijls gebouwd voor en aangepast aan de vereisten van individuele klanten. Indien het kasregister van een bepaalde klant niet behoorlijk functioneert zijn de gevolgen ernstig. Men moet dan n.l. betalingen met de hand registreren, hetgeen kan leiden tot vermindering van de verkopen, grotere oneerlijkheid bij de werknemers en een minder juiste analyse van verkoopcijfers."

d) „Het is daarom van het grootste belang dat de klant een betrouwbare en snelle onderhouds- en repara-

tiedienst wordt geboden en iedere klant krijgt een onderhoudscontract met een Hugin-maatschappij of met een erkende dealer aangeboden. Hugin wil vermijden dat zijn produkten door onvoldoende geschoold personeel worden behandeld, omdat dit kan leiden tot ontevredenheid bij de klant en derhalve worden erkende dealers door Hugin niet benoemd wanneer zij niet in staat zijn aan Hugin's hoge eisen voor service en onderhoud te voldoen. Alleen bedrijven die proeven van hun kunnen hebben afgelegd, worden gekozen als erkende dealers. Ieder bedrijf kan verzoeken tot erkend dealer te worden benoemd en zal, indien het aan onze eisen beantwoordt, worden benoemd, wanneer er in het betrokken rayon een vacature ontstaat. In het Verenigd Koninkrijk vindt alle service plaats door Hugin Cash Registers Limited, die met dit doel een uitgebreide organisatie in het leven heeft geroepen. In geen geval worden er reserveonderdelen verkocht voor wederverkoop, tenzij aan erkende dealers, omdat iedere Hugin-maatschappij slechts zoveel onderdelen in voorraad houdt als zij voor eigen gebruik en dat van haar erkende dealers nodig heeft."

e) „Erkende dealers worden benoemd in rayons waar de distributie niet plaatsvindt door een Hugin-maatschappij. Er worden dergelijke dealers echter geen hindernissen in de weg gelegd, indien zij Hugin-produkten willen leveren aan klanten in andere rayons. Om de bovengenoemde redenen zullen de klanten natuurlijk liever zaken doen met een leverancier in hun omgeving, die aan hun behoeften aan service kan voldoen. Daarom menen wij niet, dat enige vennootschap in de Hugin-groep zich gedraagt in strijd met artikel 85 van het Verdrag van Rome."

f) „Gezien de in antwoord op vraag 6 gegeven cijfers menen wij niet dat Hugin een machtspositie in de EEG inneemt en menen wij zeker niet dat zij van de positie die zij inneemt misbruik maakt. Er heerst een zeer sterke concurrentie op deze markt en het is in het belang van de klanten van Hugin dat hij niet wordt gedwongen, een bedrijf dat geen erkende dealer is toe te staan service voor zijn produkten te leveren."

Overwegende dat Hugin UK de Commissie in antwoord op een nieuw verzoek om inlichtingen van 2 maart 1977 op 12 mei 1977 afschriften heeft toegezonden van de dealerscontracten die hij met zijn erkende dealers in 1971 in Ierland, in 1976 in Italië en in februari 1972 in Nederland heeft aangegaan of hernieuwd; dat in alle gevallen clausule 3 van de overeenkomst onder de titel „de verplichtingen van de dealer" het volgende inhoudt:

„De dealer verbindt zich de produkten rechtstreeks noch indirect te verkopen of ten verkoop aan te bieden buiten het grondgebied en verbindt zich, alle aanvragen betreffende de produkten van potentiële kopers buiten het gebied onmiddellijk aan de fabrikant door te geven. De dealer belooft de produkten rechtstreeks noch indirect te verkopen of ten verkoop aan te bieden aan iemand binnen het grondgebied, indien hij redenen heeft om aan te nemen, dat de koper voornemens is de produkten buiten het grondgebied te brengen."

Overwegende dat in iedere overeenkomst aan de dealer ook de verplichting wordt opgelegd op eigen kosten vervangingsonderdelen in voorraad te houden en een staf van vaklieden te vormen voor de serviceverlening voor en reparatie van alle binnen het grondgebied verkochte kasregisters; dat daarin niet wordt bepaald, dat deze verplichting van tijdelijke aard is; dat alleen in het geval van de Ierse en Nederlandse dealer melding wordt gemaakt van scholing door Hugin AB en dat deze is beperkt tot wat wordt genoemd „scholing in de fabriek" op gezette tijden van een ervaren technicus.

Overwegende dat Hugin AB op 15 juni 1977, in antwoord op de mededeling van punten van bezwaar in deze zaak heeft bevestigd dat zij geen vervangingsonderdelen levert buiten haar eigen distributienet en dat de redenen daarvoor berusten op de praktische gronden dat:

(a) Hugin zich nimmer heeft beziggehouden met verkoop van vervangingsonderdelen voor zijn kasregisters als een van de kasregisters afgescheiden produkt;

(b) vervangingsonderdelen een integrerend deel vormen van service en onderhoud;

(c) er geen vraag van enige betekenis naar vervangingsonderdelen is geweest afgescheiden van de onderhoudsservice;

(d) voorraden van vervangingsonderdelen worden beperkt tot de bekende behoeften overeenkomstig garanties, contracten en service-overeenkomsten.

Overwegende dat Hugin AB, naast deze praktische redenen, verklaarde dat „er ook belangrijke goodwill-argumenten ten grondslag liggen aan de niet-levering van vervangingsonderdelen aan vennootschappen buiten de Hugin-organisatie"; dat Hugin AB verklaarde dat de onderhoudsservice en de reparatie van Hugin-kasregisters hoog ontwikkelde technische kennis en speciale opleiding vereisen; dat het niet-geven van behoorlijke service ernstige problemen voor de klant met zich mee zou brengen, die op hun beurt zeer wel kunnen leiden tot een verslechtering van Hugin's reputatie;

Overwegende dat Hugin AB ten aanzien van Liptons heeft verklaard dat hij zich het recht voorbehoudt onderhoud en service te doen plaatsvinden voor alle Hugin-kasregisters die in het Verenigd Koninkrijk worden gebruikt en dat Liptons, die niet gedurende een aantal jaren de noodzakelijke opleiding heeft ontvangen, noch toegang heeft tot handboeken en ander technisch materiaal, niet in staat is betrouwbare service en reparatie te bieden voor Hugin machines, die in het Verenigd Koninkrijk worden gebruikt; dat het feit

dat Liptons in de jaren 1969 tot 1972 service voor Hugin-kasregisters deed plaatsvinden daarin geen verandering brengt, omdat de techniek zich op de kasregistermarkt zeer snel ontwikkelt ; dat Hugin UK derhalve, indien zij Liptons vervangingsonderdelen zou gaan leveren, dit zou moeten doen op gevaar af schade in haar reputatie te lijden ten aanzien van de kwaliteit van Hugin-kasregisters en de desbetreffende service, hetgeen tot een verlies van klanten zou kunnen leiden ;

Overwegende dat Hugin AB op de hoorzitting van 21 juni 1977 echter erkende dat Hugin, met één uitzondering, vandaag nog steeds dezelfde modellen kasregisters levert als in 1972, hoewel er als gevolg van de technische ontwikkeling enkele verschillen zijn, en dat, in de tweede plaats de ingewikkeldheid van Hugin-kasregisters ongeveer op hetzelfde peil ligt als die van de kasregisters die door Hugins voornaamste concurrenten worden geleverd ;

Overwegende dat Hugin AB ten aanzien van het feit dat Hugins voornaamste concurrenten vervangingsonderdelen buiten hun distributienet leveren opmerkte dat Sweda en National Cash Register zich in een andere positie bevinden dan Hugin omdat zij hun activiteiten op de kasregistermarkt hebben verminderd en zich thans meer op computers toeleggen ; dat zij derhalve wellicht niet veel interesse voor de kasregistermarkt en voor het verlenen van service voor hun kasregisters hebben ; dat Hugin anderzijds op de markt aanwezig blijft en zich meer bewust is van het belang van service en onderhoud ;

Overwegende dat Hugin AB, aangaande de door de dochtermaatschappijen aanvaarde verboden en de uitdrukkelijke verboden aan dealers om buiten hun grondgebied te leveren, heeft verklaard dat hij, voor zover dit neerkomt op een exportverbod, bereid is aan zijn dochtermaatschappijen in de EEG een circulaire te zenden, die naar Hugin AB beweert slechts een verduidelijking betekent, waarin wordt verklaard dat zij op verzoek van een klant in een ander land het recht hebben naar deze klant kasregisters te exporteren ;

Overwegende dat Hugin AB haar dealers in de EEG ook een circulaire zal toezenden waarin wordt verklaard dat het nimmer haar bedoeling is geweest export van de ene Lid-Staat naar de andere te verbieden en dat de dealers vrij zijn, op verzoek van een klant in een ander land, kasregisters aan deze klant te verkopen ;

Overwegende dat de instructies van Hugin AB aan haar dochtermaatschappijen en dealers evenwel, zelfs wanneer zij aldus worden gewijzigd, de uitvoer of de verkoop van vervangingsonderdelen buiten het Hugin-distributienet nog steeds niet zullen toelaten aan onafhankelijke vennootschappen die voor dergelijke machines waar ook ter wereld service wensen te verlenen of deze wensen te onderhouden, repareren of reviseren ;

F. De gevolgen van de weigering vervangingsonderdelen te leveren

Overwegende dat het gevolg van het optreden van Hugin UK bij het staken van de levering van vervangingsonderdelen was, dat het Liptons blijvend onmogelijk werd gemaakt voort te gaan met in eigen bedrijf service te verlenen voor Hugin kasregisters en deze te onderhouden en te repareren ; dat Liptons in feite werd gedwongen ten minste één belangrijk contract voor de serviceverlening voor Hugin-machines af te wijzen en zijn diensten als een zelfstandige bron voor service en onderhoud niet langer kan aanbieden ;

Overwegende dat het staken van de levering van vervangingsonderdelen voor Hugin-kasregisters voor Liptons bijzondere moeilijkheden schiep bij de verhuur van Hugin-kasregisters ; dat Liptons zich vanzelfsprekend meer wilde concentreren op de verhuur van Hugin-kasregisters, niet alleen omdat hij de dealer voor deze machines was en hun kwaliteit hoog aansloeg, maar ook omdat Hugin te dien tijde tevens een assortiment kasregisters leverde dat Liptons de mogelijkheid gaf zijn huurders een ruimere keuze aan te bieden ; dat de verhuur van nieuwe en gereviseerde machines voor Liptons geen economisch uitvoerbare zaak zou zijn, als hij niet ook het onderhoud en de reparatie van de machines zelf in handen had ; dat deze activiteit derhalve drastisch afnam en alleen nog voortduurt omdat Liptons Hugin-kasregisters tot een waarde van 9 000 £ sloopte om de onderdelen hiervan te gebruiken als vervangingsstukken voor andere machines ;

Overwegende dat de verkoop van gereviseerde Hugin-kasregisters winstgevend was zolang Liptons regelmatig werd voorzien van vervangingsonderdelen om zelf de machines te kunnen reviseren ; dat in dit opzicht de stopzetting van de levering van deze onderdelen bijzonder schadelijk was voor Liptons, omdat Liptons een aantal tweedehands Hugin-kasregisters van Hugin UK had gekocht die deze als „inruilmachines" had overgenomen van klanten waaraan hij nieuwe machines leverde, zoals blijkt uit de brief van Hugin UK aan Liptons van 14 september 1972 waarin de managing director van Hugin UK, de heer Pope, verklaarde :

> „Het zal U bekend zijn dat tussen ons nooit een overeenkomst werd gesloten waarin wij ermede instemden dat onderhoud en reparatie werden uitgevoerd door anderen dan technici in de dienst van Hugin Cash Registers Limited en ik neem dus aan dat de onderdelen die U bedoelt onderdelen zijn die specifiek nodig zijn voor de revisie van de „inruilmachines" die U van ons heeft gekocht.
>
> Indien U zo vriendelijk wilt zijn mij een lijst toe te zenden van de door U benodigde onderdelen — waarbij duidelijk het preciese doel wordt aangegeven waarvoor zij zijn benodigd — ben ik ervan overtuigd dat wij tot overeenstemming kunnen komen op welke wijze wij U behulpzaam kunnen zijn bij de oplossing van de moeilijkheden waarover U in Uw brief sprak."

Overwegende dat het derhalve duidelijk is dat ten minste tot september 1972 Hugin UK bereid was Liptons te voorzien van vervangingsonderdelen voor Liptons' bijzondere activiteiten op het gebied van de revisie van Hugin-kasregisters maar niet van onderdelen voor het onderhoud of de reparatie van andere Hugin-machines ;

Overwegende dat de samenstellende delen van Hugin-kasregisters niet verwisselbaar zijn met die van andere merken en Liptons in het geheel niet in staat is Hugin-kasregisters te onderhouden, repareren of reviseren zonder een aanvoer van echte Hugin-vervangingsonderdelen ; dat los van het probleem van „copyright" of van andere rechten van industriële eigendom, Liptons stelt dat het niet economisch zou zijn om zulke onderdelen speciaal te fabriceren ;

Overwegende dat Liptons voortdurend dringend behoefte heeft aan vervangingsonderdelen voor de kasregisters waarmee hij werkt ; dat Liptons eveneens betoogt dat service, onderhoud en reparatie op een hoog peil een belangrijke factor in zijn zaak vormen voor de kasregisters die hij verkoopt en ook voor die welke door hem worden verhuurd, omdat de huurovereenkomst de verplichting voor Liptons met zich meebrengt om de machines in behoorlijke staat te houden ; dat Liptons deze service bijzonder essentieel acht, wil hij de klanten die kasregisters in hun kleinhandel gebruiken behouden, omdat zulk een verhuurbedrijf te gronde gaat indien de kasregisters niet betrouwbaar zijn ;

Overwegende dat Liptons in 1972 meer dan 25 000 £ had geïnvesteerd voor de aankoop van Hugin-machines en vervangingsonderdelen voor zijn verhuurbedrijf, dat voortreffelijk bleek te lopen ; dat het inkomen uit de verhuur van alle merken steeg van 3 500 £ in 1970 tot 43 776 £ in 1975 ; dat het percentage van dit inkomen dat moet worden toegerekend aan de verhuur van Hugin-machines echter van 62 % in het begin daalde tot minder dan 6 % in 1975, als gevolg van de weigering vervangingsonderdelen te leveren ; dat Liptons beweert dat, indien Hugin UK niet had geweigerd vervangingsonderdelen te leveren, hij had kunnen verwachten dat hij een groot percentage Hugin-machines in huur had kunnen houden en in staat had kunnen zijn de verhuur nog sterker uit te breiden, aangezien Hugin-machines bijzonder geschikt waren voor het soort zaken die Liptons deed ;

Overwegende dat het gevolg van het staken van de levering van onderdelen door Hugin UK was, dat het verlenen van service en onderhoud aan nieuwe Hugin-machines werd beëindigd, omdat Liptons geen nieuwe vervangingsonderdelen meer kon verwerven voor de service en het onderhoud van deze machines ; dat het kopen, verkopen, reviseren en verhuren van Hugin-machines werd beperkt, omdat Liptons, toen de bestaande voorraad van reserve-onderdelen was uitgeput, gedwongen was zijn Hugin-kasregisters te slopen om aan onderdelen voor gebruikte machines te komen ; dat dit een oneconomische handelwijze is en dat Liptons heeft verklaard dat hij binnenkort niet meer in staat zal zijn zelfs in tweedehands Hugin-machines te handelen ;

Overwegende dat Liptons verklaart dat hij in 1972 in staat en bevoegd was alle noodzakelijke werkzaamheden aan Hugin-kasregisters te verrichten en Hugin dit niet tegenspreekt ; dat inderdaad Cash Machines Ltd (later bekend als Hugin GB) en vervolgens Hugin UK beide Liptons van het einde van de jaren zestig tot oktober 1972 vervangingsonderdelen hadden geleverd voor de serviceverlening voor en het onderhoud van Hugin-kasregisters ; dat deze leveringen door Hugin UK werden voortgezet van mei tot oktober 1972 ondanks het feit, dat Hugin GB het hoofddealerscontract in mei 1972 had opgezegd en dat Hugin UK de rechten en verplichtingen van Hugin GB uit diens contract met Liptons niet had overgenomen ;

Overwegende dat Liptons voorts betoogt dat hij nog steeds in staat is tot en de vakbekwaamheid bezit voor de service, het onderhoud en de reparatie van Hugin-kasregisters ; dat Liptons tweedehands Hugin-kasregisters nog steeds in service, reparatie en herstel neemt dank zij het feit dat hij enkele machines sloopt ten einde aan vervangingsonderdelen voor andere te komen ; dat hij voorts verklaart dat hij service verleent voor alle merken en typen machines, met inbegrip van de meest recente elektronische machines van andere fabrikanten.

II. JURIDISCHE BEOORDELING

A. Toepasselijkheid van artikel 86

Overwegende dat artikel 86 van het EEG-Verdrag bepaalt dat het misbruik van een machtspositie op de gemeenschappelijke markt of op een wezenlijk deel daarvan onverenigbaar is met de gemeenschappelijke markt en verboden voor zover de handel tussen Lid-Staten daardoor ongunstig kan worden beïnvloed ;

Overwegende dat Hugin UK en de andre Hugin-maatschappijen die binnen de gemeenschappelijke markt zijn gevestigd, dochtermaatschappijen van Hugin AB, die volledig door deze worden gecontroleerd, zijn ; dat Hugin AB en Hugin UK te zamen met alle andere Hugin-maatschappijen een economische eenheid zijn en derhalve een onderneming vormen in de zin van artikel 86 ;

Overwegende dat de meeste onderdelen van Hugin-kasregisters naar ontwerp van Hugin worden gemaakt met gereedschappen die aan Hugin AB toebehoren en niet bij een ander te vinden zijn ; dat deze onderdelen niet verwisselbaar zijn met de onderdelen van andere merken kasregisters en ook anderszins niet economisch kunnen worden gereproduceerd ; dat Hugin-kasregisters derhalve niet behoorlijk kunnen worden onderhouden, gerepareerd of herbouwd zonder gebruik te maken van Hugin-vervangingsonderdelen ; dat Hugin AB de levering van alle Hugin-vervangingsonderdelen in de gehele wereld controleert ;

Overwegende dat Hugin AB derhalve in de gehele wereld een monopolie voor Hugin-vervangingsonderdelen geniet en op deze wijze met haar dochtermaatschappijen die in de gemeenschappelijke markt gevestigd zijn een machtspositie op de gemeenschappelijke markt voor de levering van deze vervangingsonderdelen inneemt ; dat Hugin derhalve een machtspositie bezit voor het onderhoud en de reparatie van Hugin-kasregisters ten opzichte van vennootschappen die bevoorrading met Hugin-vervangingsonderdelen behoeven ; dat hieruit volgt dat Hugin AB en Hugin UK een machtspositie innemen met betrekking tot deze produkten en diensten in het wezenlijke deel van de gemeenschappelijke markt dat bestaat uit Engeland, Schotland en Wales ; dat een dergelijke machtspositie ook activiteiten raakt, zoals die van Liptons, op het gebied van de revisie en de reparatie van gebruikte Hugin-kasregisters, die eveneens afhangen van de voorziening met Hugin-vervangingsonderdelen ; dat aangezien het verhuren van Hugin-kasregisters afhankelijk is van levering van reserve-onderdelen opdat de eigenaar zelf zijn onderhoud en reparatie kan uitvoeren, Hugin AB ook een machtspositie heeft ten opzichte van dergelijke eigenaars ;

Overwegende dat in gevallen waarin een onderneming op de gemeenschappelijke markt of op een wezenlijk deel daarvan een machtspositie inneemt met betrekking tot de levering van bepaalde produkten en meer in het bijzonder wanneer de machtspositie een monopolie inhoudt en deze onderneming :

a) zonder objectieve rechtvaardiging weigert die produkten te leveren aan de bestaande belangrijke afnemers en gebruikers daarvan en deze laatsten door de weigering om te leveren ernstig in hun activiteiten worden benadeeld omdat zij worden gehinderd in het blijven aanbieden van diensten of in het blijven uitoefenen van een bedrijf en dat dit hun tenslotte wordt belet, zodat uiteindelijk alle mededingers die van de onderneming die de machtspositie inneemt onafhankelijk zijn, uit de markt voor die dienstverlening of voor dat bedrijf worden verdrongen ; en

b) haar dochtermaatschappijen en dealers verbiedt die produkten te leveren buiten zijn eigen distributienetwerk, in het bijzonder aan kopers in andere Lid-Staten en aldus haar weigering om te leveren aan de betrokken afnemers en gebruikers doeltreffender maakt,

zulk een gedrag misbruik van een machtspositie vormt, waar dit leidt tot daadwerkelijke beperking van de mededinging en tot merkbare ongunstige beinvloeding van de handel tussen Lid-Staten.

Overwegende dat Hugin AB zowel rechtstreeks als via de door haar gecontroleerde dochtermaatschappijen op elk van de bovenbeschreven wijzen van haar machtspositie op de gemeenschappelijke markt misbruik heeft gemaakt op een manier die haar machtspositie naar alle waarschijnlijkheid zou versterken en consolideren ;

a) Het is de uitgesproken politiek van Hugin AB, onderdelen voor Hugin-kasregisters alleen af te leveren aan eigen dochtermaatschappijen en eigen erkende dealers voor eigen gebruik en niet voor wederverkoop. Vanaf het ogenblik dat de gebruiker van een kasregister een Hugin-kasregister koopt, heeft derhalve Hugin's weigering om te leveren tot gevolg dat de betrokken gebruiker volledig van Hugin AB afhankelijk wordt voor de levering van onderdelen en in feite voor het onderhoud en de reparatie van deze machine. Kopers en gebruikers worden daardoor verhinderd onderdelen van andere bronnen te betrekken en worden daardoor bovendien beroofd van hun vrijheid om te kiezen waar zij het onderhoud en de reparatie van hun machines zullen verkrijgen.

Liptons beweert, zonder dat Hugin AB dit betwist, dat het onderhoud en de reparatie van Hugin-kasregisters binnen de competentie ligt van eenieder die de bekwaamheid bezit kasregisters van andere merken in onderhoud en reparatie te nemen, mits zij de ervaring en de opleiding bezitten die voor de reparatie van dergelijke machines vereist zijn. Een andere rechtvaardiging voor de weigering vervangingsonderdelen te leveren werd niet naar voren gebracht ; er is derhalve geen geldige objectieve reden om maatschappijen zoals Liptons met de vereiste bekwaamheden en opleiding te beroven van het recht met Hugin AB, haar dochtermaatschappijen en erkende dealers te concurreren bij het onderhoud en de reparatie van Hugin-kasregisters, noch om de eigenaars en gebruikers van deze machines te beroven van de mogelijkheid zich tot zulke onafhankelijke bronnen van onderhoud en reparatie te wenden. Deze weigering in de gehele gemeenschappelijke markt vormt derhalve een misbruik van Hugin AB's machtspositie, omdat daardoor daadwerkelijke mededinging wordt verhinderd. De weigering om te leveren beperkt ook de handel in gereviseerde Hugin-kasregisters die concurreren met nieuwe Hugin-kasregisters ;

b) Ten aanzien van Liptons vormt het gedrag van Hugin AB en Hugin UK een misbruik omdat Liptons in 1972 reeds hoofdafnemer voor vervangingsonderdelen was en gedurende meer dan 12 jaar hiervoor een klant was geweest en omdat de leveringsweigering neerkwam op een staken van de leveranties die een belangrijke concurrent op het gebied van de serviceverlening, het onderhoud, de reparatie en de levering van gereviseerde machines van een wezenlijk deel van de gemeenschappelijke markt verwijderde. Liptons was niet alleen de voornaamste dealer voor Hugin GB in Engeland, Schotland en Wales geweest, maar had een belangrijke eigen zaak opgericht voor de verhuur van Hu-

gin-kasregisters waarvoor hij aanzienlijke investeringen had gedaan. Liptons was ook bevoegd tot de service, het onderhoud en de reparatie van deze machines en deze activiteiten werden voor zover het nieuwe machines betreft gestaakt als gevolg van Hugin's weigering vervangingsonderdelen te leveren. Liptons is thans niet langer in staat de noodzakelijke vervangingsonderdelen voor het onderhoud en de reparatie van Hugin-kasregisters te kopen voor klanten die deze service verlangen, noch kan hij deze service op zich nemen voor nieuwe machines die hij aan zijn klanten zou willen verhuren, en hij kan voor een groot deel zijn verplichtingen tegenover bestaande klanten niet nakomen. Voorts wordt Liptons ernstig belemmerd in zijn tijdens meer dan 12 jaar uitgeoefende activiteit van het reviseren en opnieuw verkopen van Hugin-kasregisters.

Liptons werd dan ook gedwongen zich geleidelijk uit deze activiteiten, waarin hij tijd en geld had geïnvesteerd en waarvoor hij een sterke grondslag voor een winstgevende uitbreiding had gelegd, terug te trekken. Zonder de levering van vervangingsonderdelen zal Liptons uiteindelijk als concurrent in al deze activiteiten worden uitgeschakeld. Het feit dat Liptons niet langer optreedt als dealer van Hugin-kasregisters vormt onder deze omstandigheden geen geldige objectieve reden om te weigeren hem vervangingsonderdelen te leveren, omdat de zaak die door het „hoofddealer"-contract in het leven werd geroepen gescheiden is van de andere activiteiten van serviceverlening, reparatie, verhuur en revisie van Hugin-kasregisters die Liptons zelfstandig ondernam *vóór,* gedurende en ten dele, althans totdat de levering van vervangingsonderdelen werd gestaakt, na de geldigheidsduur van de overeenkomst.

c) Ten gevolge van zijn beleid om geen reserveonderdelen te leveren buiten zijn eigen netwerk heeft Hugin AB ook misbruik gemaakt van haar machtspositie in de gehele gemeenschappelijke markt door haar dochtermaatschappijen in Frankrijk, België, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk en haar zelfstandige dealers in Ierland, Italië en Nederland het verbod op te leggen om aan afnemers buiten het net van Hugin onderdelen te leveren. Uit de brieven van deze vennootschappen blijkt duidelijk dat zulk een verbod gold toen Liptons trachtte van Hugin AB zelf en van de bovengenoemde dochtermaatschappijen en dealers vervangingsonderdelen te verkrijgen. Dit gedrag beschermt Hugin AB tegen elke daadwerkelijke mededinging op het gebied van service, onderhoud en reparatie van Hugin-kasregisters en tegen de concurrentie van gereviseerde en verhuurde Hugin-kasregisters, binnen de gehele gemeenschappelijke markt.

Overwegende dat de redenen die Hugin heeft aangevoerd voor zijn weigering om aan Liptons te leveren kennelijk onvoldoende zijn om die weigering te rechtvaardigen ; dat zelfs indien het juist zou zijn dat een Hugin-kasregister een zo ingewikkeld produkt is, dat het een speciale opleiding vereist die verder gaat dan die welke voor andere mechanische, elektromechanische of elektronischen produkten van soortgelijke aard benodigd is, hetgeen de Commissie, gezien het beschikbare bewijsmateriaal niet aanneemt, daarin nog voor Hugin geen rechtvaardiging zou liggen de levering van vervangingsonderdelen aan Liptons te staken op een tijdstip waarop deze klaarblijkelijk over de nodige bekwaamheden beschikte ; dat Hugin derhalve geen beroep kan doen op het feit dat Liptons wellicht ten gevolge van het tijdsverloop sedert de weigering Liptons te bevoorraden deze bekwaamheden heeft verloren, indien dit verlies het gevolg is van het opzettelijk ingrijpen van Hugin AB ; dat het betoog dat er geen markt voor vervangingsonderdelen is, evenmin kan worden overgenomen, omdat Liptons deze vervangingsonderdelen gedurende meer dan 12 jaar geleverd kreeg totdat de voorziening door Hugin werd gestaakt ; dat Liptons meer dan vijf jaar heeft getracht deze vervangingsonderdelen van Hugin UK, Hugin AB en de andere Hugin-maatschappijen en dealers in de gehele gemeenschappelijke markt te verkrijgen ;

dat bovendien het feit dat het distributiesysteem van Hugin-kasregisters beschouwd kan worden als een systeem van selectieve distributie, op zichzelf niet een geldige en objectieve reden is om levering van reserveonderdelen aan andere maatschappijen te weigeren ; dat de criteria voor de selectie van dealers van een produkt als kasregisers niet noodzakelijkerwijs dezelfde zijn als die welke men moet aanleggen om bekwame en gekwalificeerde bedrijven uit te kiezen die de service voor deze produkten willen verzorgen en die daartoe reserve-onderdelen nodig hebben ; dat ook, voorzover een onderneming in de positie van Liptons naar Europees recht aanspraak maakt op voortgezette levering van reserve-onderdelen, zo'n onderneming niet van haar rechten beroofd kan worden door overeenkomsten tussen de fabrikant en derden ;

Overwegende dat de misbruiken die Hugin AB van haar machtspositie heeft gemaakt de handel tussen Lid-Staten merkbaar ongunstig hebben beïnvloed ; dat het verbod om vervangingsonderdelen te exporteren vanuit alle Lid-Staten naar andere bedrijven dan een erkende dealer, de handel tussen Lid-Staten rechtstreeks ongunstig beïnvloedt ; dat de weigering van Hugin's dochtermaatschappijen en de Hugin-dealer in andere Lid-Staten om aan Liptons te leveren het gevolg was van de door Hugin AB ten aanzien van de gehele Gemeenschap bedreven politiek en de handel tussen het Verenigd Koninkrijk en de betrokken Lid-Staten ongunstig beïnvloedde ; dat ook wanneer het verbod op de door Hugin AB voorgestelde wijze zou worden ingetrokken, zijn politiek van onthouding van zijn toestemming vervangingsonderdelen aan onafhankelijke maatschappijen, zoals Liptons te leveren blijft voortduren en de handel tussen de Lid-Staten ongunstig beïnvloedt ; dat Hugin AB daardoor Liptons verhindert zijn bedrijf voor het onderhoud, de repara-

tie, verhuur en revisie van Hugin-kasregisters voort te zetten ; dat Liptons verhinderd is in de voortgezette uitbreiding van zijn activiteiten op een wezenlijk deel van de gemeenschappelijke markt en geen vervangingsonderdelen kan kopen in andere Lid-Staten ; dat als gevolg van het aandeel van Hugin AB in de totale markt voor kasregisers het door Hugin AB toegepaste verkoopsysteem, volgens hetwelk alleen aan dealers vervangingsonderdelen worden geleverd, gekoppeld aan het aan deze dealers opgelegde verbod vervangingsonderdelen buiten het verkoopnet van Hugin te verkopen, onafhankelijke ondernemingen op het gebied van de service-verlening in de gehele gemeenschapplijke markt verhindert werkzaam te zijn en een merkbare invloed uitoefent op de mededingingsstructuur in de gemeenschappelijke markt ;

B. Toepasselijkheid van artikel 3, lid 1, van Verordening nr. 17

Overwegende dat de Commissie, indien zij op verzoek of ambtshalve een inbreuk op artikel 85 of artikel 86 van het Verdrag vaststelt, de betrokken ondernemingen en ondernemersverenigingen bij beschikking kan verplichten aan de vastgestelde inbreuk een einde te maken ;

Overwegende dat de Commissie op grond van het bovenstaande van oordeel is dat Hugin AB en haar dochtermaatschappij Hugin UK inbreuk hebben gemaakt op artikel 86 van het EEG-Verdrag ; dat de Commissie derhalve voornemens is Hugin AB te gelasten onmiddellijk aan deze inbreuk een einde te maken ;

Overwegende dat de Commissie ten aanzien van de wijze waarop deze inbreuk moet worden beëindigd van mening is dat Hugin UK onverwijld stappen moet ondernemen om te verzekeren dat de levering van Hugin-vervangingsonderdelen aan Liptons met het oog op diens behoeften op korte termijn wordt hervat en verder dat Liptons, om te verzekeren dat daadwerkelijke mededingingsvoorwaarden worden gehandhaafd, op lange termijn voldoende wordt bevoorraad met bruikbare vervangingsonderdelen om in zijn redelijk voorzienbare behoeften te voorzien ; dat de prijs voor deze vervangingsonderdelen een passende marktprijs dient te zijn die is gelegen tussen de prijs die Hugin AB thans aan Hugin UK in rekening brengt en die welke thans door Hugin UK aan eindverbruikers in het Verenigd Koninkrijk in rekening wordt gebracht en waardoor Hugin UK over een adequate winstmarge en Liptons over een redelijke wederverkoperskorting beschikt ;

Overwegende dat de Commissie krachtens artikel 16, lid 1, van Verordening nr. 17 bij beschikking aan ondernemingen of ondernemersverenigingen dwangsommen kan opleggen ten bedrage van ten minste 50 en ten hoogste 1 000 rekeneenheden voor elke dag waarmede de in de beschikking gestelde termijn wordt overschreden, teneinde hen te dwingen een einde te maken aan een inbreuk op artikel 86 ; dat de Commissie derhalve, teneinde ervoor te zorgen dat Hugin AB de betrokken inbreuk beëindigt, van mening is dat zij deze onderneming de verplichting moet opleggen binnen een termijn van een maand te rekenen vanaf de kennisgeving van deze beschikking voorstellen ter goedkeuring aan de Commissie voor te leggen met betrekking tot de hervatting van de levering van vervangingsonderdelen aan Liptons en voorts dat zij voor iedere dag van verwijl dwangsommen dient op te leggen teneinde er zorg voor te dragen dat aan deze verplichting wordt voldaan ;

C. Artikel 15, lid 2, van Verordening nr. 17

Overwegende dat de Commissie krachtens artikel 15, lid 2, van Verordening nr. 17 aan ondernemingen of ondernemersverenigingen geldboeten kan opleggen van ten minste 1 000 en ten hoogste 1 miljoen rekeneenheden, of tot een bedrag van ten hoogste 10 % van de omzet van elk der betrokken ondernemingen in het voorafgaande boekjaar, indien bedoeld bedrag hoger is dan 1 miljoen rekeneenheden, wanneer zij opzettelijk of uit onachtzaamheid inbreuk maken op artikel 85, lid 1, of 86 van het Verdrag ; dat bij de vaststelling van het bedrag van de geldboete niet alleen rekening wordt gehouden met de zwaarte, maar ook met de duur van de inbreuk ;

Overwegende dat de Commissie, waar zij van mening is dat Hugin AB en Hugin UK op artikel 86 van het EEG-Verdrag inbreuk maakten door de levering van Hugin-vervangingsonderdelen aan Liptons te weigeren, tevens van oordeel is dat Hugin AB en Hugin UK wisten dat als een redelijk te verwachten gevolg van hun handelen, Liptons vermogen om voort te gaan met de service-verlening het onderhoud, de reparatie, revisie en verhuur van Hugin-kasregisters onmiddellijk zou worden verzwakt en uiteindelijk verloren zou gaan ; dat de Commissie voorts van mening is dat Hugin AB ook artikel 86 heeft geschonden door zijn dochtermaatschappijen en dealers in de gemeenschappelijke markt beperkingen op te leggen met betrekking tot de levering buiten zijn distributienetwerk van vervangingsonderdelen voor de kasregisters die hij fabriceert en dat Hugin AB derhalve wist of geacht moet worden te hebben geweten dat de beperkingen van de levering van zijn vervangingsonderdelen de mededinging in Hugin-produkten in de gemeenschappelijke markt in ernstige mate zou beperken, met name wat betreft de activiteiten op het gebied van de service-verlening, reparatie, het onderhoud, de verhuur en revisie van Hugin-kasregisters ; dat de betreffende ondernemingen daarom op zijn minst uit onachtzaamheid inbreuk hebben gepleegd op artikel 86 van het EEG-Verdrag ;

Overwegende dat bij de beoordeling van de duur van de inbreuk rekening moet worden gehouden met het feit dat de levering van vervangingsonderdelen aan Liptons weliswaar in oktober 1972 werd gestaakt en sinds dat tijdstip ondanks sterke inspanningen van Liptons in de gehele gemeenschappelijke markt om levering te verkrijgen niet zijn hervat, maar de ver-

plichting van Hugin UK om zich aan te passen aan de communautaire regels inzake de mededinging ten aanzien van Liptons eerst ontstond op 1 januari 1973, toen het Verenigd Koninkrijk toetrad tot het Verdrag van Rome en een Lid-Staat van de Europese Economische Gemeenschap werd ;

dat deze overweging evenwel niet geldt voor Hugin AB met het oog op zijn exportverbod, waarmee Hugin AB de levering van reserve-onderdelen aan Liptons uit andere Lid-Staten verhinderde, aangezien hij gebruik maakte van dealersovereenkomsten met standaardclausules, die exportverboden inhielden, die op zijn laatst sedert februari 1972 in de gemeenschappelijke markt golden ;

Overwegende dat voor de beoordeling van de zwaarte van de inbreuk rekening moet worden gehouden met het effect van de leveringsweigering op de verschillende activiteiten van Liptons, zowel op korte als op lange termijn ;

dat het directe gevolg was dat Liptons werd uitgeschakeld als concurrent op de markt van service-verlening en reparaties van nieuwe Hugin-kasregisters ; dat zonder een gegarandeerde bevoorrading van reserveonderdelen het Liptons direct onmogelijk werd gemaakt enige afspraak te maken met betrekking tot de service en reparatie van zulke kasregisters en dit in feite inderdaad moest weigeren ;

dat voor wat betreft de activiteiten van verhuur van nieuwe en gebruikte kasregisters de weigering direct het gevolg had, dat Liptons' potentiële omzet daalde, omdat Liptons slechts kan putten uit zijn bestaande voorraad reserve-onderdelen en de reserve-onderdelen verkregen door het slopen van gebruikte Hugin-kasregisters ; dat op lange termijn deze activiteiten uiteindelijk gestaakt zullen worden ;

dat dezelfde overwegingen gelden voor de activiteiten van reparatie van gebruikte Hugin-kasregisters en die van revisie van gebruikte Hugin-kasregisters, bestemd voor wederverkoop of verhuur ;

dat gezien het feit dat voorzover bekend Liptons de enige concurrent van Hugin is in het Verenigd Koninkrijk op deze verschillende gebieden, het onmiddelijke gevolg van zo'n leveringsweigering was, dat de consumenten geen enkele andere keuze meer hadden dan de service en reparatie van nieuwe Hugin-kasregisters te laten uitvoeren door de service-diensten van Hugin ; dat de mededinging op het gebied van levering van nieuwe en gebruikte Hugin-kasregisters bestemd voor verhuur en van gereviseerde machines bestemd voor verkoop, evenals de mededinging op het gebied van reparatie van Hugin-kasregisters werd beperkt en uiteindelijk zal verdwijnen ten gevolge van de leveringsweigering ;

dat de leveringsweigering voor Liptons duidelijk heeft geleid tot aanzienlijke jaarlijkse verliezen sinds 1973, ook al kunnen deze verliezen niet precies becijferd worden ; dat de feiten bij voorbeeld uitwijzen dat Liptons verliezen had in haar activiteiten van verhuur van Hugin-kasregisters, alsook ten gevolge van het slopen van Hugin-kasregisters ten behoeve van reserveonderdelen ;

Overwegende dat met betrekking tot het staken van de leveringen aan Liptons rekening moet worden gehouden met de plotselinge en onvoorziene aard van dit optreden, met name gezien het feit dat de levering van deze vervangingsonderdelen nog voortging na de beëindiging van het hoofddealercontract van 1969 ;

Overwegende dat met betrekking tot het verkoopverbod van reserve-onderdelen, opgelegd aan dochterondernemingen en dealers van Hugin AB, rekening moet worden gehouden met het feit dat dit verbod werd opgelegd door middel van een algemeen exportverbod en dat het thans welbekend is dat zulke verboden normaal gesproken onwettig zijn ; dat Hugin AB daarenboven tot nu toe heeft nagelaten de Commissie mede te delen, dat zo'n verbod is opgeheven ; dat zelfs indien het exportverbod wordt opgeheven het leveringsverbod buiten het netwerk in stand zal blijven ;

D. Overwegende dat Hugin AB zijn zetel heeft buiten de gemeenschappelijke markt ; dat hij niettemin binnen de gemeenschappelijke markt een aantal filialen bezit, met name in het Verenigd Koninkrijk ; dat het onder die omstandigheden gewenst is het bedrag voor de betaling van de geldboete uit te drukken in rekeneenheden of in pond sterling ;

E. Overwegende dat deze beschikking in overeenstemming met artikel 192 van het EEG-Verdrag executoriale titel moet vormen,

HEEFT DE VOLGENDE BESCHIKKING GEGEVEN :

Artikel 1

Hierbij wordt vastgesteld dat Hugin Kassaregister AB en Hugin Cash Registers Ltd vanaf 1 januari 1973 inbreuk hebben gemaakt op artikel 86 van het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap, door te weigeren vervangingsonderdelen voor Hugin-kasregisters aan Liptons Cash Registers and Business Equipment Ltd te leveren en dat Hugin Kassaregister AB ook inbreuk heeft gemaakt op artikel 86 van genoemd Verdrag door zijn dochtermaatschappijen en dealers binnen de gemeenschappelijke markt te verbieden zulke vervangingsonderdelen buiten zijn distributienetwerk te verkopen.

Artikel 2

Aan Hugin Kassaregister AB en Hugin Cash Registers Ltd wordt een geldboete van 50 000 (vijftigduizend) rekeneenheden d.i. 20 833 (twintigduizend achthonderd drieëndertig) pond sterling opgelegd. Voor de betaling van dit bedrag zijn de genoemde ondernemingen gezamenlijk en hoofdelijk aansprakelijk. Dit bedrag moet betaald worden aan de Lloyds Bank, Over-

seas Branch, 6 East Cheap, London EC4 op rekening van de Commissie der Europese Gemeenschappen, rekeningnummer 01-08-6341, en wel binnen 3 maanden na dagtekening van de kennisgeving van deze beschikking aan de ondernemingen, tot welke deze is gericht.

Artikel 3

Hugin Kassaregister AB en Hugin Cash Registers Ltd moeten onverwijld een einde maken aan de inbreuk genoemd in artikel 1, tenzij zij dit reeds uit eigen beweging hebben gedaan. Hugin Cash Registers Ltd moet binnen een termijn van een maand te rekenen vanaf de kennisgeving van deze beschikking voorstellen ter goedkeuring aan de Commissie voorleggen met betrekking tot de hervatting van de levering van vervangingsonderdelen voor Hugin-kasregisters aan Liptons Cash Registers and Business Equipment Ltd.

Artikel 4

Aan Hugin Cash Registers Ltd wordt voor de in artikel 3 genoemde verplichting een dwangsom opgelegd van 1 000 rekeneenheden per dag voor iedere dag van verwijl na de in de tweede zin van dat artikel vermelde datum.

Artikel 5

Deze beschikking vormt overeenkomstig artikel 192 van het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap executoriale titel.

Artikel 6

Deze beschikking is gericht tot Hugin Kassaregister AB, Hammarby Fabriksväg 19-21, Box 4180, 1062 Stockholm, Zweden en tot Hugin Cash Registers Ltd, Hugin House, 18-30 Clerkenwell Road, London EC1M 5NN, Verenigd Koninkrijk.

Gedaan te Brussel, 8 december 1977.

Voor de Commissie

Raymond VOUEL

Lid van de Commissie